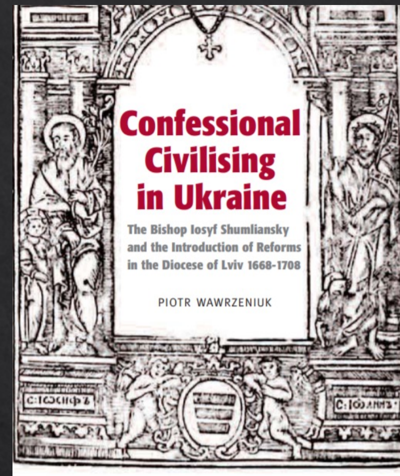
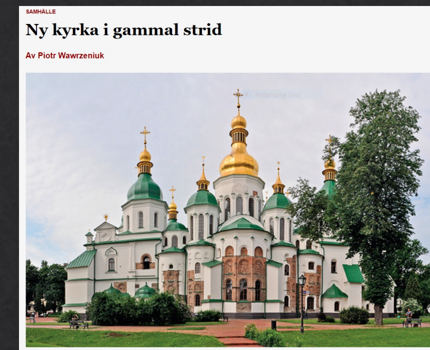
Kyrkan i Ukraina: historia och samtid

Piotr Wawrzeniuk

Försvarshögskolan

Piotr Wawrzeniuk

Militärhistoriska avdelningen, Försvarshögskolan

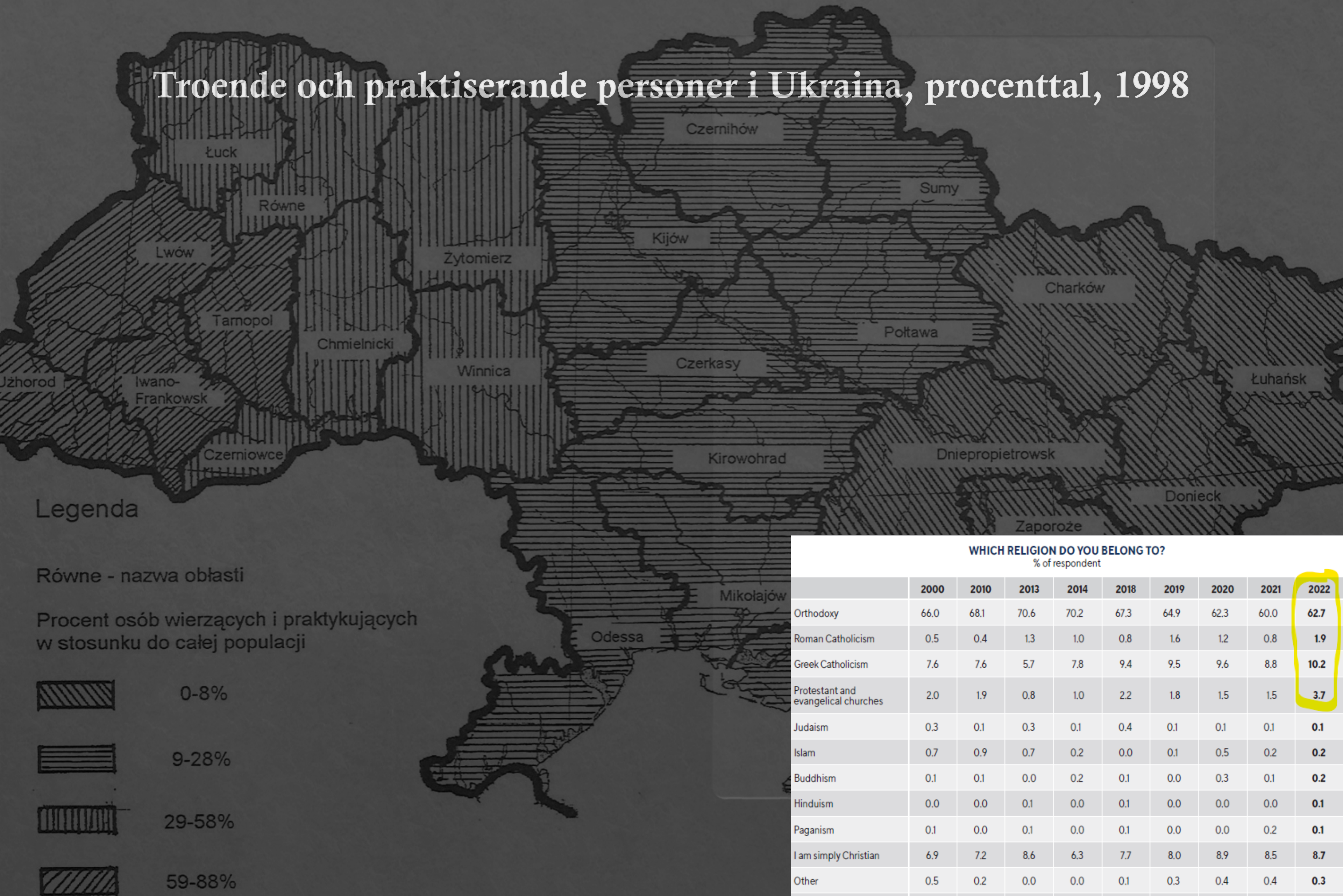
Uppgift till er!

- Hur framställs Ukrainas historia av ex. Putin?

Religiös pluralism

- Många kristna konfessioner: ortodoxa, grekisk-katolska, romersk-katolska, protestanter – traditionella och evangelistiska,
- muslimer (främst krimtatarer)
- Ingen lagstiftning som begränsar trossamfunds aktiviteter; jämför med rysk lagstiftning 1998 (registrering, godkännande, uppdelning)
- I föreläsningens fokus: de största östkristna kyrkorna

Troende och praktiserande personer i Ukraina, procenttal, 1998

WHICH RELIGION DO YOU BELONG TO?
% of respondent

	2000	2010	2013	2014	2018	2019	2020	2021	2022
Orthodoxy	66.0	68.1	70.6	70.2	67.3	64.9	62.3	60.0	**62.7**
Roman Catholicism	0.5	0.4	1.3	1.0	0.8	1.6	1.2	0.8	**1.9**
Greek Catholicism	7.6	7.6	5.7	7.8	9.4	9.5	9.6	8.8	**10.2**
Protestant and evangelical churches	2.0	1.9	0.8	1.0	2.2	1.8	1.5	1.5	**3.7**
Judaism	0.3	0.1	0.3	0.1	0.4	0.1	0.1	0.1	**0.1**
Islam	0.7	0.9	0.7	0.2	0.0	0.1	0.5	0.2	**0.2**
Buddhism	0.1	0.1	0.0	0.2	0.1	0.0	0.3	0.1	**0.2**
Hinduism	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	**0.1**
Paganism	0.1	0.0	0.1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.2	**0.1**
I am simply Christian	6.9	7.2	8.6	6.3	7.7	8.0	8.9	8.5	**8.7**
Other	0.5	0.2	0.0	0.0	0.1	0.3	0.4	0.4	**0.3**
I do not belong to any religion	15.3	13.2	11.3	12.5	11.0	12.8	15.2	18.8	**11.7**
No answer	-	0.3	0.5	0.7	0.9	1.0	0.0	0.5	**0.2**

Självständig nationell kyrka?

- Autokefali / autokefal
- Ortodox praxis: en stat – en kyrka

En vandring genom historien

- Kievmetropolitanatet går tillbaka till Kievrikets kristnande: **988**
- Plundringen av Kiev 1169
- 1243: flykten till Suzdal / Vladimir
- 1448: Moskva eget metropolitanat (patriarkat 1589)
- Konkurrerande religiösa centra: Moskva-Halych (1303) –Vilnius (1375), följer riksgränserna
- 1414: Kievmetropoliten utnämns av den litauiske storfursten: ett brott mot praxis / kanon
- Sammanslagning av Vilnius och Halych till metropolitanat av Kyiv, Halych och hela Rus 1458
- Polsk-litauisk dynastisk och politisk union 1385 respektive 1569

Polsk-litauiska samväldet 1619

Unionen i Brest

- 1596: kyrkoreformer, konfessionsstrid, storpolitik?
- Splittring av den ortodoxa kyrkan: två stift utanför
- Spänningar inom östkristna samhället, med den polska staten, med kosacker, med Moskovitiska riket
- Moskvas syn: unionen ett katolskt attentat mot ortodoxin (konsekvent hållning till dagens dato)
- Enligt fredsfördraget PL-Ryssland 1686 skulle Ryssland vara de ortodoxas ”beskyddare” i PL (parallellt med att kontroll över Kievmetropolitanatet etablerades).

Grekisk-katolska kyrkan

- ”Den uniatiska”, med rötterna i 1596 års kyrkounion
- *Das Jahr* 1772: Maria Teresas ingripande
- ”Nationell” rutensk/ukrainsk kyrka – i Kronlandet Galizien och Lodomerien
- ”Kyrkomötet” i Lviv 1946: absorberas av Ryska ortodoxa kyrkan
- 1989: åter laglig
- 2015: drygt 8 procent av de troende i Ukraina
- 3366 församlingar (1 jan 2016), 3-4 miljoner troende i Ukraina

Paus

15 MINUTER

Russkij Mir

- Ryska ortodoxa kyrkan och dess kanoniska territorium (*det heliga Rus'*); ofullständig utan Ukraina
- Ryska staten och forna Sovjetunionen (geopolitiskt koncept), den kyrkliga termen anammas 2012; ofullständig utan Ukraina; motsvarar statens det nära utlandet
- Mark Galeotti: ”The Russian Orthodox Church is practically an arm of the Kremlin.” (2019)
- Ej en självklar roll för Ukrainska ortodoxa kyrkan (Moskvapatriarkatet) post-2014
- Juridiska följder? (UA-lagprojekt apr 2016) - *особливий статус релігійних організацій, керівні центри яких знаходяться в державі, яка визнана Верховною Радою України державою-агресором*
- Juridiska följder i spåren av införande av självständig ortodox kyrka i Ukraina
- Nya försök att förklara kyrkan för illegal våren 2022

Läget sensommaren 2018

Ukrainska autokefala ortodoxa kyrkan	Ukrainska ortodoxa kyrkan Kyivpatriarkatet	Ukrainska ortodoxa kyrkan (Moskvapatriarkatet)
1990 3 miljoner troende, ca 1188 församlingar (1 jan 2016) -Fortsättning från mellankrigstidens / krigstidens ortodoxa kyrka -Ej kanonisk -Erkänns av Konstantinopel hösten 2018 -samgående med Kievpatriarkatet 15 december 2018	1992 4-8 miljoner troende / 4921 församlingar, (1 jan 2016) -Ej kanonisk -Erkänns av Konstantinopel hösten 2018 -samgående med Ukrainska autokefala ortodoxa kyrkan 15 december 2018	1992 -Kanonisk 6-9 miljoner troende / 12334 församlingar (1 januari 2016) -Autonom i förhållandet till moderkyrkan i Moskva

Ortodoxa i Ukraina 2000-2021

WHICH RELIGION DO YOU BELONG TO?
% of respondent

(continued)

	REGION															
	West								Centre							
	2000p.	2010p.	2013p.	2014p.	2018p.	2019p.	2020p.	2021 p.	2000p.	2010p.	2013p.	2014p.	2018p.	2019p.	2020p.	2021p.
Orthodoxy	52.3	45.9	60.2	54.0	45.6	46.6	46.3	**45.0**	69.0	73.8	79.4	79.5	69.3	73.9	69.9	**66.6**
Roman Catholicism	1.3	1.0	3.8	1.0	1.3	1.3	2.3	**1.9**	0.8	0.5	0.9	1.5	0.8	2.6	1.7	**0.9**
Greek Catholicism	38.4	37.2	26.8	36.2	39.7	35.8	38.2	**34.9**	0.6	0.3	1.2	0.7	0.4	2.5	1.2	**1.2**
Protestant and Evangelical Churches	0.8	3.8	0.5	1.4	5.3	1.1	1.9	**1.5**	2.9	0.5	0.6	0.3	1.7	2.1	1.6	**2.6**
Judaism	0.5	0.0	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**	0.2	0.2	0.5	0.1	0.0	0.0	0.3	**0.0**
Islam	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**	0.2	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.7	**0.1**
Buddhism	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**	0.0	0.2	0.0	0.1	0.4	0.0	0.4	**0.1**
Hinduism	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0	**0.0**	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**
Paganism	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	0.1	**0.0**
I am simply Christian	2.7	6.9	4.3	4.1	4.9	7.8	6.7	**7.3**	7.8	7.7	5.5	10.3	4.1	7.7	10.0	**10.0**
Other	0.0	0.8	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	**0.6**	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.3	**0.0**
I do not belong to any religion	4.0	4.1	3.6	3.1	3.2	3.6	4.6	**8.7**	18.2	17.0	10.8	7.1	22.4	10.6	13.9	**18.0**
No answer	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	3.8	0.0	**0.2**	0.0	0.0	0.9	0.3	0.0	0.0	0.0	**0.4**

	REGION															
	South								East							
	2000p.	2010p.	2013p.	2014p.	2018p.	2019p.	2020p.	2021p.	2000p.	2010p.	2013p.	2014p.	2018p.	2019p.	2020p.	2021p.
Orthodoxy	68.8	76.4	73.2	67.4	61.6	69.3	64.9	**61.3**	69.7	71.8	66.7	71.6	61.6	65.9	64.7	**61.4**
Roman Catholicism	0.0	0.3	0.3	0.9	0.0	0.8	0.4	**1.2**	0.0	0.2	0.8	0.6	0.0	0.8	0.0	**0.4**
Greek Catholicism	0.0	0.0	0.3	0.5	0.0	0.4	0.0	**0.4**	0.4	0.8	0.0	0.0	0.0	0.6	0.2	**0.6**
Protestant and Evangelical Churches	1.7	0.0	0.3	2.3	2.9	1.7	2.1	**1.2**	1.9	3.2	1.2	0.9	2.9	2.1	0.8	**1.1**
Judaism	0.0	0.3	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.8**	0.4	0.0	0.0	0.1	0.0	0.4	0.0	**0.2**
Islam	3.0	4.9	4.2	0.5	0.4	0.8	0.8	**1.2**	0.4	0.3	0.3	0.4	0.4	0.0	0.6	**0.0**
Buddhism	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	0.0	**0.0**	0.0	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	0.4	**0.0**
Hinduism	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**
Paganism	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.0**	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	**0.8**
I am simply Christian	4.0	7.2	6.5	6.5	14.5	4.1	7.4	**11.1**	9.9	7.0	15.2	3.8	14.5	10.2	9.8	**6.3**
Other	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	**0.0**	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.9	**0.8**
I do not belong to any religion	20.9	10.2	14.1	18.1	20.2	22.4	23.6	**21.8**	16.6	16.3	15.0	21.7	20.2	19.6	22.6	**27.7**
No answer	0.0	0.7	0.0	3.7	0.4	0.0	0.4	**0.8**	0.0	0.5	0.6	0.6	0.4	0.4	0.0	**0.9**

- Källa: *SPECIFICS OF RELIGIOUS ANDCHURCH SELF-DETERMINATIONOF CITIZENS OF UKRAINE:TRENDS 2000-2021*, the Razumkov Centre 2021

Snabb utveckling i riktning självständig ukrainsk ortodox kyrka 2016-2019

- ”Utsikterna för EN ortodox kyrka i UA obefintliga i vår livstid under demokratiska förhållanden”, PW, föreläsning HT 2016

- Sommaren 2016: Verkhovna Rada vänder sig till patriarken i Konstantinopel om införande av självständig nationell kyrka:

  ”efter 2014 års händelser kommer Ukraina att aldrig mer vara en politisk eller religiös rysk koloni”.

- Oktober 2018: Konstantinopelpatriarkatets kyrkosynod ”återetablerar” sin jurisdiktion över Kievmetropolitanatet.

- December 2018: två ortodoxa kyrkor enas i en ny kyrkoorganisation

- Januari 2019: Ortodoxa kyrkan i Ukraina tillerkänns statusen som autokefal av patriarken Bartolomeus

Politisk draghjälp?

- Petro Porosjenkos roll
- ”Armija, mova, vira” – ”Försvarsmakten, språket, tron”
- Lagstiftning / namnbyte för den Moskvatrogna kyrkan?
- Lagstiftning om byte av kyrka vid
- avancerad majoritet
- Avmattning i politiskt stöd efter

Zelenskyjs tillträde som president

- Stagnation i fråga om övergångar

Ortodoxa kyrkan *i* Ukraina

- I motsats till Ukrainska ortodoxa kyrkan, ett namn som används av Moskvapatriarkatet i UA
- Hävdar 9 000 församlingar, 77 kloster och 47 stift
- Ca 2000 församlingar från Moskvapatriarkatet har gått över sedan 2014 (November 2023)

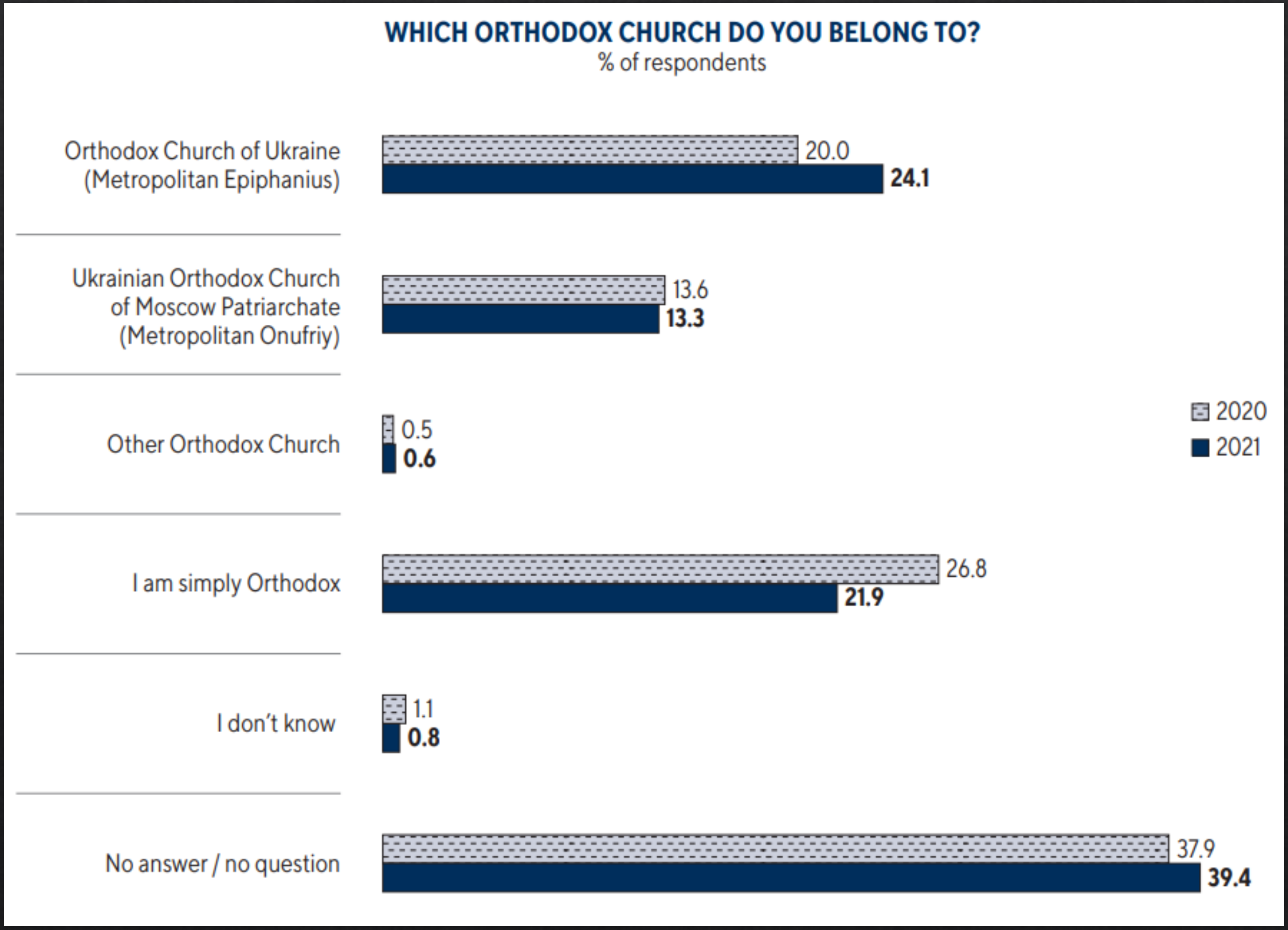

Vad har förändrats?

- Den nya (nygamla?) kyrkan har erkänts av Konstantinopelpatriarkatet, Alexandriapatriarkatet och Grekiska ortodoxa kyrkan. Sympatitecken från flera andra kyrkor.
- Sakrament
- Moskvapatriarkatets ukrainska kyrka i besittning av flera nyckelobjekt
- Oro för prejudikat hos flera kyrkor: ~~Nordmakedonien~~ och Montenegro (under serbiska ortodoxa kyrkan), Belarus (under Moskva)
- Kriget driver utvecklingen mot ytterligare urholkning av Moskvapatriarkatet i Ukraina

Ortodoxa och deras preferenser 2020-21

Data: Razumkovcentret

Efter den storskaliga invasionen 24 februari 2022

- Stor ödeläggelse
- Kirils upprepade stöd till invasionen
- Krishantering 27 maj – administrativ, ej andlig skilsmässa?
- Moskvapatriarkatets vedergällning
- November 2022: när du får ett oväntat besök
- Grottklostret och lagförslaget om ”avlegalisering” + lokala åtgärder
- Ortodoxa kyrkan i Ukraina, grekokatoliker och andra samfund

De troendes perspektiv

DID THE RELIGIOUS COMMUNITY TO WHICH YOU BELONG AFTER THE BEGINNING OF THE LARGE-SCALE WAR OF RUSSIA AGAINST UKRAINE (February 24) DO ANYTHING OF THE FOLLOWING?
% of those who belong to a religious community (parish)

(continued)

	CONFESSIONAL-CHURCH IDENTITY			
	OCU	UOC (MP)	UGCC	Protestant and evangelical churches
Provided welfare aid to refugees				
Yes	72.5	70.4	71.7	90.4
No	10.4	13.0	13.3	5.8
No idea/hard to say	17.1	16.7	15.0	3.8
Provided assistance to the Armed Forces of Ukraine				
Yes	67.9	75.9	89.2	82.7
No	8.1	5.6	3.3	9.6
No idea/hard to say	24.0	18.5	7.5	7.7
Gave shelter to refugees				
Yes	53.8	64.8	58.3	72.5
No	19.0	18.5	32.5	11.8
No idea/hard to say	27.1	16.7	9.2	15.7
Brought or distributed humanitarian assistance from abroad				
Yes	37.1	35.8	30.8	76.9
No	26.2	22.6	28.3	13.5
No idea/hard to say	36.7	41.5	40.8	9.6
Provided assistance to medical and social institutions				
Yes	38.5	40.7	33.9	43.1
No	24.9	20.4	33.1	29.4
No idea/hard to say	36.7	38.9	33.1	27.5

WAR AND CHURCH. CHURCH AND RELIGIOUS SITUATION IN UKRAINE 2022, Razumkov Centre, November 2022

Sammanfattningsvis

- Lång historia av religiös splittring eller snarare pluralism i landet; Snarare norm än undantag sedan 1500-talet

- Påtaglig radikalisering mellan Moskvatrogna och de övriga östkyrkornas prästerskap och troende i spåren av kriget och den storskaliga invasionen

- Religiösa slitningar ett tacksamt område för ryska provokationer och påverkansoperationer åtminstone sedan 2004, även en del av *casus belli* i februari 2022

- Moskvapatriarkatet kan även fortsatt tappa troende och prästerskap om inte dess stöd till den ukrainska försvarsansträngnigen blir mer uttryckligt och den inte kan kontrollera de öppet proryska bland prästerskapet

- Utsikterna för EN ortodox (än mindre östkristen) kyrka i UA är för närvarande små